

Nuray BİLGİLİ, Türklerde 5 Element/Türk Kozmoloji Düşüncesinde Elementler, Ankara: Kripto Yayıncılık, 2019, ISBN: 978-605-7908-05-6, 200 sayfa.

Dr. Fevziye ALSAÇ*

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim bölümü mezunu olan Nuray Bilgili, aynı üniversitede Halk Bilimi alanında uzmanlığını tamamlamış görsel sanatlar öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Türk kültürü, mitolojisi ve kozmolojisi üzerine yaptığı incelemelerle alana katkıları bulunan bir araştırmacıdır. Yazarın zengin bir arşiv oluşturan görsel paylaşımları ve yorumları ortak kültür kodlarının hafızalarda kalıcılığında farklılık sağlamaktadır. Yazarın “Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar” ve “Türk Mitolojisi” isimli kitapları bulunmaktadır.

“Türklerde 5 Element” eserinde kozmoloji, astroloji ve mitoloji birlikte işlenerek öncelikle kozmolojik düşünce sistemi ortaya konulur. Yazar, eserini Türk mitolojisi ekseninde anlatırken bu konuda dünya mitolojisinden de örnekler sunarak konuya hâkimiyetini ortaya koyar. Çalışmada konuyla bağlantılı olarak görseller kullanılmış ve ayrıca görseller hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Eserin içinde Dünya ve Türk kültüründen örneklemelerle mitik öykü ve söylencelerin verilmesi eserin kompozisyonunu güçlendiren seçimlerdir. Kitapta elementler, yaşamın kökeni ve hayat sunma yönüyle öne çıkarılmış ve bu bağlam etrafında vurgulanmıştır. Yazar ilksel kökenlerle birlikte günümüzdeki ritüelleri ve çağdaş yaşamdaki karşılıkları ile harmanlanan bilgi birikimini akıcı bir üslupla ve sade bir dille sunmuştur.

“Türklerde 5 Element/Türk Kozmoloji Düşüncesinde Elementler” Prof. Dr. Ali Yarıncı’nın eserin içeriği ve önemi üzerine yorumlarını içeren “Sunuş” yazısıyla başlıyor. “Başlarken” bölümünde Türk kozmolojik düşüncesi üzerine açıklamalar ve Türklerin evren algısı sunulmuştur. Bu bölümde özellikle mitolojik ve kozmolojik kökenlere bağlı Dünya ve Türk kültüründeki algılar sunulmuştur. Türklerin evren tasarımı ve bunun sosyal, siyasî ve kültürel hayattaki konumlanışları örneklerle sunulmuştur. Bilgili, eserinde ikili zıtlıklarla başlayan kozmogoni tasavvurunda; insanın varlığını içeren gök ve yer arasındaki konumlanışını, ana tema olarak işlemiştir. Göksel hareketlerin yeryüzünü tasarımda örnek oluşturması anlamlar yüklenmiş ve bu hareketler yeryüzü tasarımında birer metafor haline gelmiştir. Kozmolojik bir felsefe olan iyicil ve kötücül ruhlar kozmogoni sembollerinin ortaya çıkışındaki güçlü etkiler olarak sunulmuştur.

Kitabın birinci bölümü “Türk Kozmoloji ve Mitolojisinde Ağaç ve Ağaç Unsuru” adını taşır. Ağaçlar, kozmik ve ruhsal varlıklardır; canlı kabul edilir. Hayat sunması ve hayatı sembolize etmesiyle dişil ve eril özellik gösterir. Birinci Bölümün ilk alt başlığı “Ağaç Unsuru ile Bağlantılı Gök Direkleri” olarak aktarılır. Bu bölümün ikinci alt başlığı ise “Ağaç Unsuru ile Bağlantılı Bir Söylence; Hıdırellez, Hızır ve Yeşil George” olarak verilir. Bu bölümde ağaç kültürü, Hz. Hızır ve Yeşil George ilgisi ritüellerle yorumlanmıştır.

İkinci bölüm “Türk Kozmoloji ve Mitolojisinde Ateş ve Ateş Unsuru” ismini taşır. Ateş unsuru da diğer elementlerdeki gökten düşme kutsallığıyla arındırıcı ve temizleyicidir. Yazar, burada ateşin kutsallığı ve güneş sembolündeki merkezi konumuyla aile-ocak bağlantısını yorumlamıştır. Ateş, insanı ruha dönüştüren bir elementtir ve ritüellerde ateş dumanla birlikte kötü ruhların kovulmasını sağlaması yönüyle kullanılır.

Üçüncü bölüm “Türk Kozmoloji ve Mitolojisinde Su ve Su Unsuru” başlığına ayrılır. Su, yaşamın ilk elementidir; evren, kaos ve sudan yaratılmıştır. Su, mitolojide hayat sunan ve aynı zamanda hayatı yok eden bir elementtir. Hayat suyu yaratılış destanlarının kaynağıdır. Hayat suyu ve hayat ağacı özdeşleşerek birlikte kullanılan elementler olarak belirtilmiştir.

* Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Elazığ/Türkiye, fevziyealsac_23@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6419-1617

Çalışmanın dördüncü bölümü “Türk Kozmoloji ve Mitolojisinde Maden-Metal ve Maden-Metal Unsuru” başlığıyla sunulur. Metal-maden Türk kültüründe göçebe hayat öncesi ve yerleşik hayatla birlikte önemli bir elementtir ve mitolojik söylencelere konu olmuştur. Maden ve metal toprak ile ilişkili olarak eril ve dişil biçiminde sınıflandırılır. Diğer elementler gibi göksel kaynaklı ve kutsaldır. Türk kültüründe altın, gümüş ve yeşim madenleri kadımla demir ve çelik erkek ile ilişkilendirilir. Demir ve demircilik ata mesleği olarak anlatı ve ritüellere yansır.

Kitabın beşinci bölümü “Türk Kozmoloji ve Mitolojisinde Toprak ve Toprak Unsuru” başlığıyla işlenir. Burada toprak anaerik rolle kadın ve anadır. Beşinci bölümün ilk alt başlığı “Toprak Unsuru ile Bağlantılı Kutlu Dağlar” ismini taşır. İkinci alt başlık “Toprak Unsuru ile Bağlantılı Kutlu Mağaralar” ismini taşır. Tanrıça arketipinin sembolü olan dağlar/mağaralar doğum ve döllenme özelliğiyle dişil olarak görülür. Üçüncü alt başlık “Toprak Unsuru ile Bağlantılı Oboo’lar” ismini taşır. Oboolar yer ile yükseğe doğru bağlantı kurma amacıyla üst üste koyulan taşlarla göğe ulaşma arzusunu ifade eder. Dördüncü alt başlıkta “Toprak Unsuru ile Bağlantılı Bengütaşlar ve Balballar” işlenir. Yazar balbalların Türk kültürüne özgü bir tasarımı olduğunu belirtmiş ve atalar kültü inanışının yansımaları olarak köken miti olduğunu vurgulamıştır.

Kitap beş elementin açıklandığı beş ana bölümün ardından bu bölümlerden bağımsız başlıklarla verilen yazılarla devam eder. Beş bölümün dışındaki araştırma konuları yine eserin merkezinde yer alan Türk tefekkür hayatının beş elementten beslenen kültürel kodlarını içeren astrolojik, kozmolojik ve mitolojik değerlendirmelerdir. Burada sunulan yazılar, elementlerin konuyla bağlam teşkil eden Türk kültür kodlarını içeren yazılardır. Yazıların ilki “Türklerde Kurban Mitolojisi” başlığıyla sunulmuştur. Kurban bölümünde kurbanın yapıma amacı ve ne şekillerde mitolojiye yansıdığı hakkında bilgi verilmiştir. “Mehmetçiğin Mitolojisi” başlıklı içerikte Türk toplumunun ayırıcı bir özelliği olan Mehmetçik ve askerlik bağlamı ele alınmıştır. Türk toplumunun askeri teşkilatı ve işleyişi mitolojik kökenleriyle aktarılmıştır. Türk toplumunun savaş ve savaşçılık ruhunu bir sanat haline dönüştürmesi ele alınmıştır. Demir ve bu madenden savaş aletleri yapma Türk toplumunun ata mesleğidir. Ordu kavramı ve onluk sistem Türk kültürüyle şekillenir. Askeri terimlerin geçmişten günümüze dönüşümü verilir. “Tılsımlı Kemikler, Kehanet ve Şamanizm” başlığıyla şamanların oyuncu, şifacı ve ozan kimlikleri ile Tanrısal boyuttan gelen enerjiyi yansıtmaları/kullanmaları ele alınır. Türk kültüründeki fal geleneğinden bahsedilir. Tılsımlar ve kehanet Türklerin ilk inanış sistemleri olan Şamanizm, Maniheizm ve Budizm inançlarıyla bütünleşir. “Modern Bir Söylence Ufo Mitleri” başlığında insanın kendi ve çevresiyle ilgili öğrenme arzusuyla doğan mitsel öykülerin modern hali olan ufo mitleri ele alınmıştır. Ufo mitleri yaratılışı merak eden insanın bu dünyanın dışındaki yaşama dair oluşturduğu mitlerdir. Yazar, burada mitlerin değişim ve dönüşümünden bahseder. “Kara Koncolos” başlığında kötücül ruhların ve soğukların yaşandığı bir takvim süreci olan Kara Koncolos ile ilgili mit ve söylenceler aktarılmıştır. Kitabın son kısmı “Çarşamba Cadısı” başlığıyla verilir. Bu başlıkta Çarşamba günüyle ilgili inanış ve ritüeller sunulmuştur. Eser “Genel Kaynakça” ile bitirilir.

Nuray Bilgili tarafından kaleme alınan ‘Türklerde 5 Element’ adlı çalışma kültürel hafızaya kodlanan konuyla bütünleşmiş görsellerin seçimi, akıcı dili ve yorumlarıyla güçlü bir eserdir. Türk toplumlarının ortak kodlarını da ortaya koyması bağlamıyla okunması gereken bir eserdir. Nuray Bilgili karşılaştırmalı bir şekilde dünya mitolojisi ve Türk mitolojisi alanındaki bilgileriyle konuya farklı bir pencereden bakmıştır. Her yazarın konuya bakışı ve yorumlayışı açısından bu eserin de alan çalışmalarına zenginlik ve farklılık katacağı okumalarla anlaşılacaktır. Bu eser mitoloji, edebiyat ve halk kültürü/bilimi alanlarında çalışma yapan/yapmak isteyen araştırmacıların ve konuya ilgi duyanların mutlaka görmesi gereken bir eserdir.